

מסכת בבא קמא

מתני': **ארבעה אבות נזיקין****השור והבור והמבעה וההבער**

לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור
 ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים
 ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק
 הצד השווה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך
 וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ:

ביאור מפורט על רש"י ותוספות - בעמודים הבאים**רש"י**

מתני' ארבעה אבות נזיקין. אבות קרי להנך דכתיבן בקרא בהדיא ובגמרא מפרש הי ניהו תולדות:
השור והבור כו'. כסדר שהן כתובין בפרשה סדרן במשנה דפרשה ראשונה נאמרה בשור שניה
 בבור: **מבעה.** מפרש בגמ': **הבער.** כי תצא אש:

[לא הרי שור כהרי המבעה. כלומר אי כתב רחמנא שור לא נפיק מבעה מיניה ואמטו להכי איצטריכו למיכתב ולהכי נקט
 ברישא כהרי המבעה ולא נקט להו כסדר לא הרי השור כהרי הבור משום דתו לא הוי מצי למיתני לא זה וזה שיש בהן רוח
 חיים דהא בור אין בו רוח חיים ועוד טעמא אחרינא דהא רבותא אשמעינן שאע"ג שיש לשניהם רוח חיים לא נפיק חד
 מחבריה ובגמ' מפרש מאי לא הרי דקאמר: **כהרי האש שאין בו רוח חיים.** ואי לא כתביה רחמנא הוה אמינא ליפטר: **לא**
זה וזה כו'. אלו שלשתן דרכן לילך ולהזיק: **הצד השווה כו'.** מפרש בגמ' לאתווי מאי: **במיטב הארץ.** מעידית נכסיו יגבה
 דמי הזיקו אם רוצה לפרוע לו קרקע:]

תוס'

מתני' ארבעה אבות נזיקין. אית דוכתא דלא תני הן כמו הכא ובגמרא גבי שלש עשרה אבות נזיקין
 ובארבעה מחוסרי כפרה (כריתות דף ח:) ואית דוכתא דקתני הן כדקתני ארבעה שומרין הן
 (שבועות ד' מט.) וארבעה ראשי שנים הן (ר"ה ד' ב. ושם): **(גליין.** וא"ת אמאי לא קאמר ארבעה
 אבות נזיקין הן כדקתני ד' ראשי שנים הן וי"ל שלא בא אלא להגיד ארבע אבות הללו לא ראי זה
 כראי זה וקצת קשה דבגמרא מוכח דנחית תנא למניינא מדפריך ותנא דידן מאי טעמא לא תני הני
 לכך י"ל דיש מקומות דלא תני הן כדאשכחן בארבעה מחוסרי כפרה: ע"כ):

השור והבור. פי' בקונטרס כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה. ואע"ג דלמ"ד תנא שור לרגלו לא
 הוי כסדר הפרשה דרגל נפקא לן מושלח את בעירה דכתיב בתר בור מ"מ שם שור כתיב קודם
 בפרשה דהיינו נגיחה דקון ולמ"ד מבעה זה אדם אע"ג דלבתר הבערה כתיב בפרשת אמור מכה
 בהמה ישלמנה דהיינו אדם דאזיק שור לא חש לשנותו כסדר הפרשה לפי שרחוק כל כך. ושנאו
 כסדר לא הרי דסיפא שמבעה קודם להבער ור"ת פי' דשם אדם כתיב בפרשה קודם כי יגנוב איש
 שור והוא אחד מאבות נזיקין דקתני לה בברייתא בגמרא:

הקדמה חשובה לנושא "נזיקין":

ישנם כמה סוגי נזיקין: אדם שמזיק את גוף חברו; אדם שמזיק לממון חברו; ממון של אדם שמזיק גוף חברו; ממון של אדם שמזיק ממון חברו. בהמה היא בכלל ממון השייך לאדם.

התורה מחדשת שלמרות שהחסרון שנגרם ע"י ההיזק אינו נמצא אצל המזיק (לעומת גנב - שהחפץ הנגנב ביד הגנב), אלא הוא כבר לא קיים, כגון שור שנגח פרה ומתה, למרות זאת **על המזיק לשלם את החסרון** (דרשה מהפסוק "ומכה בהמה ישלמנה" - ישלימנה).

תשלום הנזק בדרך כלל נגזר מאיכות השמירה על הדבר המזיק, למשל שור שננעל **כראוי** ברפת - הבעלים פטור מתשלום. כמו כן, שור תם (שלא נגח יותר משלושה פעמים) שנגח - משלם חצי נזק, מפני שלא מוטלת על הבעלים חובת שמירה קפדנית, אך שור מועד (שנגח שלושה פעמים ויותר) - משלם נזק שלם.

מלבד החובה מן התורה על כל אדם **לשלם** על היזק שנגרם לחברו על ידו, ישנו **איסור** להזיק את חברו, ונחלקו המפרשים מהיכן נלמד איסור זה. להלן כמה פסוקים משיטות המפרשים: "לא תגזול"; "ואהבת לרעך כמוך"; "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום"; קל וחומר מהשבת אבידה - אם חייבה התורה להציל ממון חברו מהפסד, ק"ו שיש חיוב שלא להזיק בידיים; "ולא ישמרנו בעליו" (הפס' מובא לקמן); ועוד.

כל נזק שקיים במציאות (גם המציאות המודרנית) כלול באחד מאבות הנזיקין המופיעים במשנתנו:

שור, בור, מבעה והבער.

מהם האבות? - השור: שור או בהמה שמזיק לרכוש או לאדם ע"י: קרן: שמזיק בקרניו או בגופו בעוד שכוונתו

להזיק. שן: שמזיק ע"י שנהנה מההיזק, כגון שאוכל את רובץ להנאתו. רגל: שמזיק בדרך הילוכו ע"י רגליו או גופו.

הבור: אדם שחופר בור ברשות הרבים, ונפל לתוכו שור או חמור והוזק.

המבעה: אדם המזיק לבהמה או לכלים.

ההבער: אדם שהדליק אש ושרפה ממון חברו.

הגדרות (תמונות) האבות - השור: קרן: כוונתו להזיק. שן: יש הנאה להיזקו. רגל: היזקו מצוי.

הבור: תחילת עשייתו - לנזק (כלומר, שמתחילת כרייתו הוא מועד להזיק), ואינו הולך ומזיק.

המבעה: אדם המזיק.

ההבער: כח אחר מעורב בו (כלומר, הרוח היא זו שמפעילה ומלבה את האש).

פסוקי האבות - השור: קרן: [כח] וכי נגח שור את איש או את אשה ונמת סקול וסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור

קרי: [כט] ואם שור נגח הוא מתמל שלשים והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת: [ל] אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו: [לא] או בן נגח או בת נגח כמשפט הזה יעשה לו: [לב] אם עבד נגח השור או אמה כסף שלשים שקלים ונתן לאדניו והשור יסקל: [לה] וכי יגף שור איש את שור רעהו ונמת ומכרו את השור החי ונצו את כספו וגם את המת יחצו: [לו] או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשים ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה לו: (פרשת משפטים, פרק כא)

שן: [ד] כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירו ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב פרמו ישלם: (שם)

רגל: [ד] כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירו ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב פרמו ישלם: (שם)

הבור: [לג] וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור: [לד] בעל הבור ישלם כסף ושיב לבעליו והמת יהיה לו: (שם)

המבעה: [יז] ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת: [יח] ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש: [יט] ואיש כי יתן מום בעמיתו באשר עשה לו: [כ] שבר תחת שבר עין תחת עין שון תחת שון באשר יתן מום באדם בן ונתן בו: [כא] ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת: (סוף פרשת אמור)

ההבער: [ה] כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה:

[חשוב מאוד לציין שהסדר שהובא כאן הוא ע"פ שיטת רב בגמרא. אבל **שמואל** סובר ש"שור" הכוונה רק ל"רגל", ו"מבעה" הכוונה ל"שן". הסיבה שכתבתי כמו דעת רב היא רק מפני הסדר הנוח והפשטני יותר].

דף חזרה על רש"י ותוס'

המילים המודגשות נקראות "דיבור המתחיל", כלומר ציטוט של רש"י / תוס' מתוך הגמרא שעליהן נסוב הפירוש

רש"י

ארבעה אבות נזיקין. אבות קרי להנך דכתיבן בקרא בהדיא - התנא משתמש בלשון "אבות" לאותם נזיקין שכתובים בפסוק במפורש, ובגמרא מפרש הי ניהו תולדות - ובגמ' מפרש מי הם התולדות של האבות: השור והבור כו'. כסדר שהן כתובין בפרשה סדרן במשנה, דפרשה ראשונה נאמרה בשור שניה בבור: מבעה. מפרש בגמ': הבער. כי תצא אש:

תוד"ה (תוספות דיבור המתחיל) "ארבעה אבות נזיקין"

ארבעה אבות נזיקין. אית דוכתא דלא תני הן, כמו הכא - יש מקומות שלא שנה התנא את המילה "הן", כמו כאן (שלא כתוב ארבעה אבות נזיקין 'הן'), ובגמרא (ל)גבי שלש עשרה אבות נזיקין (לקמן) וב"ארבעה מחוסרי כפרה" (כריתות דף ח:): - גם שם לא נכתב "הן". ואית דוכתא דקתני הן - ויש מקומות שכתוב "הן", כדקתני (כמו שכתוב) "ארבעה שומרין הן" (שבועות ד' מט.) ו"ארבעה ראשי שנים הן" (ר"ה ד' ב. ושם):

"גליון" הוא חלק מן התוס' שנדפס במתכונת שונה, ומובא בדרך כלל בסוגריים, כדלהלן:

(גליון. וא"ת - ואם תאמר (קושיא): אמאי לא קאמר ארבעה אבות נזיקין הן כדקתני ד' ראשי שנים הן - למה לא אמר התנא "ארבעה אבות נזיקין הן" כמו שכתוב "ארבעה ראשי שנים הן"?)

וי"ל - ויש לומר (תירוץ): שלא בא אלא להגיד "ארבע אבות הללו - לא ראי זה כראי זה", וא"כ יש לקרוא את המילים "ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער" כבדרך אגב כלפי המשפט הבא - "לא הרי השור כהרי המבעה" שהוא המשפט המחודש של התנא, וממילא לא נכון לכתוב "הן".

וקצת קשה על התירוץ הנ"ל: דבגמרא מוכח דנחית תנא למניינא - שהרי בגמרא מוכח שהתנא הקפיד במיוחד לכתוב את המספר של האבות (ארבעה). מדפריך "ותנא דידן מאי טעמא לא תני הני" - מכך שהגמרא שאלה מדוע התנא שלנו לא נקט את אבות הנזיקין הנוספים (13 אבות) שמביא רב אושעיא? ומשאלה זו משמע שהיה לתנא עניין מסוים לכתוב דווקא ארבעה אבות, ואם כן המשפט "ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער" לא נכתבו בדרך אגב, אלא יש בהם חידוש מסוים, וא"כ אולי היה מתאים לכתוב "ארבעה אבות נזיקין הן", וחזרה השאלה הראשונה למקומה!

לכך י"ל - לכן יש לומר (תירוץ): דיש מקומות דלא תני הן - שיש מקומות שלא כתוב "הן", כדאשכחן - כמו שמצאנו ב"ארבעה מחוסרי כפרה" - שלא כתוב שם "הן": ע"כ - עד כאן ה"גליון":

תוד"ה "השור והבור"

השור והבור. פי' בקונטרס - פירש רש"י: "כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה".

קושיא: ואע"ג דלמ"ד - ואף על גב (ואף על פי) שלמאן דאמר (שלפי מי שאומר) "תנא שור לרגלו" - לפי האמורא שמואל שהאב "שור" כולל בתוכו רק את "רגל" ולא את קרן וסן - לא הוי כסדר הפרשה, דרגל נפקא לן (שאת רגל למדנו) מ"ושלח את בעירה" דכתיב בתר בור - שכתוב בפרשת משפטים (פרק כא) לאחר בור, וא"כ לפי פירוש רש"י שהתנא סידר את האבות לפי הפסוקים היה צריך להיות כתוב במשנה "הבור והשור"!

תירוץ: מ"מ - מכל מקום (בכל אופן, בכל זאת) שם "שור" כתיב קודם בפרשה, דהיינו נגיחה דקרן ("וכי יגח שור" ואח"כ "וכי יפתח איש בור", ולמרות שהנגיחה אינה בכלל האב "שור" בכל אופן השם "שור" מופיע לפני בור, ולכן כך נכתב במשנה).

קושיא: ולמ"ד - ולמאן דמאר, ולפי מי שאומר "מבעה זה אדם" (הוא האמורא רב), אע"ג דלבתר הבערה כתיב בפרשת אמור מכה בהמה ישלמנה - למרות שלאחר הבערה (אש - שנכתבה בפרשת משפטים) נכתב "מבעה" - בפרשת אמור "מכה בהמה ישלמנה" דהיינו אדם דאזיק שור - כלומר אדם שהזיק שור, א"כ היה צריך להיות כתוב במשנה "ההבער והמבעה"?

תירוץ: לא חש לשנותו כסדר הפרשה, לפי שרחוק כל כך, ושנאו כסדר "לא הרי" דסיפא שמבעה קודם להבער - כיון שהמבעה נכתב רחוק מאוד מהבער לא דייק התנא לשנותו לפני הבער, ובפרט שלצורך המשך המשנה יש צורך לכתוב כסדר הזה, שהרי בהמשך המשנה שנינו "לא הרי השור כהרי המבעה" ורק אח"כ הזכרנו את ההבדלים בינם לבין הבער, ולכן כבר בהתחלה נכתב "המבעה וההבער".

תירוץ נוסף: ור"ת פי' - ורבינו תם פירש: שהסיבה שהזכיר "מבעה" לפני "הבער" היא מפני דשם אדם כתיב בפרשה קודם - שהמילה אדם ("איש") נכתבה בפסוקים שלפני אש (בפרשת משפטים) - "כי יגנוב איש שור", והוא אחד מאבות נזיקין דקתני לה בברייתא בגמרא - והגניבה (למרות שהיא גניבה ולא "נזק") היא אחד מאבות הנזיקין המופיעים בברייתא שבגמרא (והיא כלולה באב "מבעה" שבמשנתינו), ולכן נכתב "מבעה" לפני "הבער":